

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEUIFD, December 2017, 6 (12): (285-298)

Makale Değerlendirmesi / Article Review

Neriman Akcanlı Üst*

**Ayman Shihadeh'in *The Existence of God* Makalesinin Türkçe Tercümesi
Üzerine Bir Değerlendirme.**

A Review of the Turkish Translation of *The Existence of God* by Ayman Shihadeh.

GİRİŞ

“Tanrı’nın varlığı akılla ispatlanabilir mi?” sorusu din felsefesinin odağında yer alan ve zamana yenik düşmeyen sorulardan biridir. Bu soruya dair günümüze ulaşan pek çok farklı tutum olsa da, bu tür bir ispatın mümkün olduğu yönünde yapılan çalışmalar azımsanmayacak ölçüdedir. İslam dünyası özellikle IX. – XIII. yüzyıllar arasında bu soruyla çok yakından ilgilenmiş ve gerek kelâmcılar gerekse filozoflar Tanrı’nın varlığının ve birliğinin akılla bilinebileceğini ifade ederek çeşitli argümanlar geliştirmişlerdir. Öyle ki, üzerinden yüzlerce yıl geçmesine rağmen o dönem yapılan çalışmalar hala büyük bir merakla araştırılmakta, dönemin algısına dair yeni ufuklar açmaya devam etmektedir. Bu çalışmaya konu olan makalede de Tanrı inancının aklî olarak temellendirilmesinin gerekli olup olmadığı sorusuna İslam âleminde verilen farklı yanıtlar incelenmiştir. Neden delile ihtiyaç duyulduğu

*Yük. Lis. Öğr. Recep Tayyip Erdoğan Üni., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü.
Grad. Stud., Recep Tayyip Erdogan Uni, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies. Rize / Turkey (nerimanakcanli@gmail.com)
orcid.org/0000-0003-3284-7540

araştırıldıktan ve yaklaşımların çeşitliliği ifade edildikten sonra özellikle kelâmda açıklanmış olan rasyonel argümanlara odaklanılmıştır.¹

Makalenin Türkçe tercümesini okurken, sözcük ve cümle düzeyindeki bazı muğlak kullanımlar beni makaleyi aslından okumaya yönlendirmiş ve tercümedeki bazı hataları tespit etmemi sağlamıştır. İngilizce metne bakıldığında, Ayman Shihadeh'in dili ve üslubu bu tür bir metnin el verdiği ölçüde sade ve akıcıdır. Yazar karmaşık ve anlaşılması güç cümleler kurmaktan kaçınmış, konuya hâkim olmayan okuyucuya da hitap etmeyi başarmıştır. Türkçe tercümenin, metnin aslı ile tutarlı bir üsluba sahip olması beklenir. Bunun için de okuyucunun zihninde çağrışım yapmaktan uzak *mot à mot* bir çeviriden ziyade, metnin okuyucuya anlamı aktaracak şekilde Türkçeleştirilmesi çok önemlidir. Fakat tercüme, doğası gereği hataya açık bir uğraştır. Kimi zaman küçük bir dikkatsizlik bile çok büyük hatalara sebep olabilmektedir.

Bu çalışmadaki amacım, söz konusu hatalardan bazılarını gündeme getirerek, din felsefesi alanında yapılan çalışmalara ufak da olsa bir katkıda bulunmaktır. Katkıdan anladığım ise hatasız bir tercüme veya tercüme faaliyetinin hatasız olması gerektiğini vurgulamak değil, Türkçe felsefe metinlerinin okuyucu için daha akıcı ve anlaşılır hale getirilmesine yardımcı olmaktır.

Aşağıda, yanlış anlamalara yol açabileceğine kanaat getirdiğim bazı bölümlere yer vereceğim. Bu çalışmamda yöntem belirlemede Ömer Türker'in *Kitâbü't-Tevhîd'in Türkçe Tercümesinin Tenkidi* ve Tahir Uluç'un *Kitâbu't-Tevhîd'in Tahkikli Neşri ve Açıklamalı Tercümesi'ne Dair Bazı Mülâhazalar* isimli çalışmaları yararlandığım iki önemli örnek değerlendirme metni oldu.² Tercümede karşılaştığım hataları anlam kavram ve biçim düzeyinde olmak üzere üç başlık altında inceleyecek, ilgili bölümün İngilizcesini, akabinde Türkçe tercümesini aktarıp, daha sonra kendi önerimi

¹ Ayman Shihadeh tarafından kaleme alınan çalışma, Tim Winter'ın derlediği *The Cambridge Companion to Classical Islamic Theology* kitabında yer almakta olup kitap, Cambridge Companion serisinin diğer kitaplarında olduğu gibi, okuyucuya seçtiği konuyla ilgili kapsamlı bir genel bakış sunmayı ve hararetle ve ihtilâflı tartışmaları gündeme getirmeyi amaçlar. Kitabın tamamı Türkçeye çevrilmemiştir ancak Recep Alpyağlı'nın derlediği *Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen-Ek-i & Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi 1*'de Shihadeh'in *The Existence of God* isimli makalesine yer verilmiştir. Makale, Mehmet Ata Az'ın tercümesiyle *Tanrı'nın Varlığına Dair Deliller* adı altında yayımlanmıştır.

² Ömer Türker, "Kitâbü't-Tevhîd'in Türkçe Tercümesinin Tenkidi", *Din Felsefesi Açısından Mâtürîdî Gelen-Ek-i & Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi III* içinde, der. Recep Alpyağlı (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 155-173.

Tahir Uluç, "Kitâbü't-Tevhîd'in Tahkikli Neşri ve Açıklamalı Tercümesi'ne Dair Bazı Mülâhazalar", *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi III*, 5 (2016): 9-52.

sunacağım. Örnek metnin birden çok hata sınıfına dâhil edilebilir olduğu durumlarda ise önceliği, daha kritik olduğunu düşündüğüm başlığa vereceğim.

1. Anlam Sorunları

Bu bölümde, metnin İngilizcesinin yanlış anlaşılmuş olmasından kaynaklanan tercüme hataları incelenecektir. Bu tür yanlış anlamaların muhtemel sebebi ise kaynak dile yeterince hâkim olunmayışıdır.

Örnek metin:

The problem of whether or not belief in God should be founded in reason has a complex history in Islam. Both kalām exponents and philosophers showed a keen interest in advancing arguments for the existence of God, which was born of diverse motives, chiefly the need to establish this most crucial doctrine within their broader metaphysical systems, to respond to physicalist atheism, and to support and enrich the belief and piety of believers (s. 197).

Tercüme:

“Tanrı inancının akli olarak temellendirilmesinin gerekliliği probleminin İslâm’da karmaşık bir geçmişi vardır. Hem kelâmcılar hem de filozoflar, tabiatçı ateizme cevap vermek, inancı ve inananların dindarlıklarını güçlendirmek ve desteklemek üzere, daha çok geniş metafizik sistemleri içinde temel doktrini tesis etmek üzere Tanrı’nın varlığına dair farklı güdülerden kaynaklanan argümanlar geliştirmede istekli davranmışlardır.” (s. 571).

Düzeltilme:

Allah inancının akıl ile temellendirilmesinin gerekli olup olmadığı sorunu İslâm’da karmaşık bir geçmişe sahiptir. Hem kelâmcılar hem de filozoflar Allah’ın varlığına ilişkin argümanlar geliştirme konusunda oldukça ilgili davranmışlardır. Bu ilgiyi doğuran başlıca sebepler arasında, son derece mühim olan bu doktrini kendi daha kapsamlı metafizik sistemleri içinde ortaya koyma, fizikalist ateistlere cevap verme ve iman sahiplerinin inanç ve imanlarını destekleme ve güçlendirme ihtiyacı gibi çeşitli gerekçeler sayılabilir.

Yorum:

Yukarıdaki kısım makalenin ilk iki cümlesidir. Yazar ileride detaylı bir şekilde işleyeceği konuya genel bir giriş yaparak, bu konunun kelâmcılar ve filozoflar açısından neden ilgi çekici olduğundan bahsediyor. Yazar aslında bu girişiyile, konuya dair detaylı bilgisi olmayan okuyucunun bu konuyla ilgilenmesi için aynı

gerekçeleri kendi içinde de bulmasına kapı aralamış oluyor. Türkçe çeviri bu gerekçeleri anlaşılır bir şekilde sıralamaktan uzak görünüyor. Söz konusu ilginin sebebinin tam olarak ne olduğu belirsiz kalırken, “Tanrı’nın varlığına dair farklı güdülerden kaynaklanan argümanlar geliştirmek” ifadesi, argüman geliştirmeyi akli bir uğraş olmaktan uzaklaştırıyor. Dolayısıyla Türk okuyucu bu cümleleri es geçerek metne giriş yapmış oluyor.

Örnek metin:

Related to this was the question of whether lay people must follow essentially the same route as theologians, or whether, if they are incapable of doing so, they may adhere to simple, uncritical belief instead (s. 197).

Tercüme:

“Bununla ilgili temel soru, insanların kelâmcılar ile aynı metodu takip etmesi mi gerektiği, tabi eğer bunu yapabilecek yeteneğe sahiplerse, ya da eleştiriden ari basit bir inanca mı sahip olmaları gerektiğidir.” (s. 571).

Düzeltilme: Bu noktada karşılaşılan başka bir soru da şuydu: Sıradan insanlar [ya da avam] kelâmcılar ile aynı yoldan mı gitmeliler; yoksa, bunu yapabilecek durumda değiller ise, sade ve eleştirel olmayan bir inancı benimseyebilirler mi?

Yorum:

Bu cümlede hem anlatım bozukluğu hem de metnin aslı ile zaman açısından tutarsızlık söz konusudur. “tabi eğer bunu yapabilecek yeteneğe sahiplerse” ifadesi aslında “yoksa, bunu yapabilecek durumda değiller ise” şeklinde çevrilmeliydi. Bu durum, yanlış tercümenin yanı sıra bir de metnin aslında bulunmayan bir ‘aşağılama/yetersiz görme imasına sebep olmuştur.

Örnek metin:

Generally, arguments from design were either omitted or accorded secondary importance in kalām works, since they proved only the existence of a “designer”, but not the generation of matter and hence creation ex nihilo, and because they were often seen to lack methodological rigour. (s. 205)

Tercüme:

“Genelde, düzenden hareketle geliştirilen argümanlar, maddenin nasıl meydana geldiğini veya *ex nihilo*’dan yaratmayı, metodolojik kesinlikten yoksun olduklarını ve aynı zamanda sadece bir “tasarımcı”nın varlığını

kanıtlamaları nedeniyle ya ihmal edilmişler ya da *kelâmi* çalışmalarda ikincil düzeyde bırakmışlardır.” (s. 580).

Düzeltilme:

Düzenden hareketle geliştirilen argümanlar, maddenin nasıl meydana geldiğini ve dolayısıyla *yoktan var etmeyi* değil, sadece bir “tasarımcı”nın varlığını kanıtladıkları için ve çoğunlukla metodolojik titizlikten yoksun oldukları düşünüldüğünden genellikle kelam çalışmalarında ya ihmal edilmişler ya da ikincil düzeyde önem görmüşlerdir.

Yorum:

Burada yine yanlış anlamadan kaynaklanan bir anlatım bozukluğu söz konusudur. Bu pasaj aynı zamanda tercümeden sonra metnin üzerinden geçilmediğinin de sinyallerini vermektedir. Bununla birlikte ‘ex nihilo’ teriminin çevrilmeden olduğu gibi bırakılmış ve herhangi bir dipnot veya parantezle ilave bilgi verilmemiş olması da ilginçtir.

Örnek metin:

- (a) Accidents exist in bodies.
- (b) Accidents are generated.
- (c) Bodies cannot be devoid of, or precede, accidents.
- (d) What cannot be devoid of, or precede, what is generated is likewise generated.

Earlier *mutakallimūn* seem to hold that the generation of the world follows from these contentions directly. Yet, as Averroes points out, this line of reasoning involves an equivocation: what is found to be generated in the fourth principle is the single body that necessarily has a particular accident known to be generated, rather than bodies as such, and consequently the world as a whole, as in the conclusion. Indeed, he points out, it will still be conceivable for the world to be pre-eternal, involving infinitely regressing series of temporally originated things (*hawādith lā awwala lahā*) (s. 205-206)

Tercüme:

- (a) Arazlar cisimlerde var olurlar.
- (b) Arazlar meydana getirilmişlerdir.
- (c) Cisimler, arazlardan arı olamazlar, arazları önceleyemezler
- (d) Kendisinden arı olunamayan veya öncelenemeyen, meydana getirilen şey aynı şekilde meydana getirilmiştir.

Öyle görünüyor ki, erken dönem *kelâmcılar*, âlemin oluşumunun doğrudan bu şeylerden geldiğini kabul etmektedirler. Yine de İbn Rüşd'ün işaret ettiği üzere, bu tür bir akıl yürütme kelime oyununa neden olmaktadır: Yukarıdaki dört prensibe göre yaratılan şey, zorunlu bir şekilde cisimlerden daha ziyade yaratıldığı bilinen belirli bir araza sahip olan tek bir cisimdir. Bunun bir sonucu olarak da, bir bütün olarak âlemde yaratılmıştır. Gerçekte İbn Rüşd, geriye doğru başlangıcı olmayan hâdislerin teselsülü gerektirmesine rağmen âlemin ezeli olmasının halen makul olacağını ifade etmektedir." (s. 581).

Düzeltilme:

- a) Arazlar cisimlerde mevcuttur.
- b) Arazlar yaratılmıştır.
- c) Cisimler, arazlardan arî olamazlar, arazları önceleyemezler.
- d) Yaratılan şeyden arî olamayan veya onu önceleyemeyen şey de benzer şekilde yaratılmıştır.

Öyle görünüyor ki, erken dönem *kelâmcılar*, bu tezlerin sonucunda doğrudan âlemin yaratılışının ortaya çıktığını savunmaktadırlar. Yine de İbn Rüşd'ün işaret ettiği üzere, bu tür bir akıl yürütme cinaslı safsataya neden olmaktadır: Dördüncü prensipte yaratıldığı sonucu çıkarılan şey, bütün cisimler ve sonuçta âlemin tamamı değil, yaratıldığı bilinen belirli bir araza zorunlu olarak sahip olan tek bir cisimdir. Aslında İbn Rüşd, hâdislerin teselsülü [yani, sonradan var olan şeylerin birbirinin varlığına sebep olarak geriye doğru sonsuza kadar zincirleme gitmesi] düşünüldüğünde, âlemin ezeli olmasının halen akla yatkin olabileceğini ifade etmektedir.

Yorum:

Yukarıdaki pasaj Cübbâî'nin atomların yaratılışına ilişkin dört prensibini ve İbn Rüşd'ün eleştirisini içermektedir. Her cümlesinde ayrı bir hata içeren bu örnek tüm tercümenin belki de en sorunlu kısmıdır. Dolayısıyla burada anlatılan yaratılış prensipleri ve İbn Rüşd'ün eleştirisi, özellikle bu alana yeni yeni ilgi duymaya başlayanlar için hem anlaşılmaktan çok uzaktır hem de konudan uzaklaştırıcıdır.

Öncelikle dördüncü prensip tamamen yanlış anlaşılmış ve yanlış çevrilmiştir. Bu önermeyi yakından inceleyelim: "What cannot be devoid of, or precede, what is generated is likewise generated" cümlesini açacak olursak, "What cannot be devoid of what is generated, or what cannot precede what is generated, is likewise generated" cümlesini elde ederiz. Bu da "Kendisinden arî olunamayan veya öncelenemeyen, meydana getirilen şey aynı şekilde meydana getirilmiştir" değil 'Yaratılan şeyden arî olamayan veya onu önceleyemeyen şey de benzer şekilde

yaratılmıştır' anlamına gelir. Bu önermenin yanlış tercümesi argümanın anlaşılmasını önlemektedir.

İkinci sorun 'equivocation' teriminin 'kelime oyunu' şeklinde çevirisinden kaynaklanmaktadır. Oysaki burada gördüğümüz kelime oyunu değil bir mantık hatası olan 'cinaslı safsata'dır. Yani, İbn Rüşd'ün de eleştirdiği üzere dördüncü prensipte yaratıldığı sonucu çıkarılan şey bütün atomlar değil tek bir cisimdir ki tercümenin bunu açıkladığı kısım da hatalıdır.

Metinde bu tür anlam sorunlarına sık sık rastlamak mümkündür. Ancak burada ele alınan örneklerin makalenin amacı için yeterli olduğu kanaatindeyim. Anlam sorunları kaynak dile yeterince hâkim olunmadığı için İngilizce metnin yanlış anlaşılmasından kaynaklanırken, hedef dildeki kullanımlara, yani Türkçe terminolojiye yeterince hâkim olunmaması ise diğer bir soruna yol açmıştır.

2. Kavram Sorunları

Bu başlık altında metnin tercümesinde karşılaştığım ve kavramsal düzeydeki sorunlardan kaynaklanan hatalar incelenecektir. Bunların bir kısmı bariz çeviri hataları olup, söz konusu kavramın yanlış çevrilmesini içermektedir. Diğer kısmı ise çevirmenin yanlış olarak nitelendirilemeyecek ancak tartışmaya açık tercihleridir. Bu tür hataların muhtemel sebebi hedef dildeki terminolojiye yeterince hâkim olunmayışı ya da söz konusu alanda detaylı bir terminoloji taraması yapılmamış olmasıdır. Bunların tümü metnin akıcılığını bozmakta ve anlamını bulanıklaştırmaktadır.

Örnek metin:

Once the inevitability of this eschatological fear is established, the duty to reflect is affirmed through the Mu'tazilite ethical premise that it is obligatory on the agent to avoid any unjustified harm that he expects to befall him. Mu'tazilites consider this to be a duty in a realist sense: harming oneself is evil because it is a form of wrongdoing, and wrongdoing is intrinsically evil (s. 199).

Tercüme:

"Kaçınılmaz olan bu eskatolojik korku, onun kalbinde meydana gelmez, düşünme yükümlülüğü, ona isabet edebilecek herhangi bir haksız kötülükten sakınmanın bir yükümlülük olduğu anlamındaki Mu'tezile'nin ahlaki öncülü doğrultusunda onaylanacaktır. Mu'tezililer bunun gerçekçi bir anlamda yükümlülük olduğunu düşünürler: Birine zarar vermek kötülüktür,

zira bu bir kötülük yapma türüdür; kötülük yapmak da doğası gereği kötüdür.” (s. 574).

Düzeltilme:

Ahirete ilişkin bu korkunun kaçınılmazlığı bir kez ortaya koyulduktan sonra, ‘fail, kendisine isabet edebilecek herhangi bir kötülükten sakınmak zorundadır’ şeklindeki Mu‘tezile ahlâki öncülü ile derin düşünme ödevi/vazifesi doğrulanmış olur. Mu‘tezililer bunun gerçekçi anlamda bir ödev olduğunu düşünürler: Kendine zarar vermek kötüdür, çünkü bu bir yanlış davranış biçimidir; yanlış davranış ise doğası gereği kötüdür.

Yorum:

Bu pasaj, Tanrı’yı bilmek için derin düşünmenin zorunlu olduğu iddiasının Mu‘tezile tarafından nasıl temellendirildiğini anlatmaktadır. Melâhimi’ye göre kişinin kalbinde ahirete ilişkin korku uyanır uyanmaz, derin düşünme ödevi devreye girecek ve kişi Mu‘tezile’nin ahlâki öncülü doğrultusunda kendisine isabet edebilecek herhangi bir kötülükten sakınacaktır. Burada ‘oneself’ zamirinin ‘birine’ şeklinde çevrilmesiyle konu bir anda ‘kendine zarar vermek’ten çıkıp başka ‘birine zarar verme’ye dönüşmüş ve cümlenin bir önceki kısmı ile bağlantısı kopmuştur.

Yazar, Mu‘tezilî ve Eş’arî tavrı arasındaki ahlâki anlayış farklarını anlatmak için ‘duty’ ve ‘obligation’ kavramlarından faydalanmış ve ‘duty’ kelimesinin yanına parantez açarak bunu ‘vacip’ kelimesinin İngilizce karşılığı olarak kullandığını ifade etmiştir. Dolayısıyla ‘obligation’ kavramını ‘vücup’ şeklinde anlamak mümkündür. Diğer bir deyişle, ‘obligation’ ‘yükümlülük’ ise ‘duty’ bu yükümlülüğün gerektirdiği vecibeler, yani ‘ödev’ veya ‘vazife’lerdir. Ancak metnin Türkçesinde böyle bir ayırmadan söz edemiyoruz. Geçtiği her yerde hem ‘duty’ hem de ‘obligation’ kavramları ‘yükümlülük’ olarak Türkçeleştirilmiştir.

Yine, ‘evil’ ve ‘wrongdoing’ kavramları için önerilen ‘kötülük’ ve ‘kötülük yapma’ ifadeleri söz konusu önermenin bir totolojiye dönüşmesine sebep olmaktadır: *Birine zarar vermek kötülüktür, zira bu bir kötülük yapma türüdür; kötülük yapmak da doğası gereği kötüdür.* ‘Evil’ kötülük, ‘wrongdoing’ ise ‘yanlış davranış’ şeklinde çevrildiğinde cümle anlamlı hale gelecektir.

İlk cümlede ise kavram değil anlam düzeyinde bir sorun mevcuttur: Burada Melâhimi’nin mantıksal çıkarımı anlatılmaktadır. Yani Melâhimi önce bu korkunun failin kalbinde kaçınılmaz olarak meydana geleceğini ortaya koymuş, ardından ahlâki öncül ile de derin düşünmenin zorunluluğunu ispatlamıştır.

Örnek metin:

Some consider the premise self-evident, others consider it discursive (s. 207).

Tercüme:

“Bazıları öncülleri kendiliğinden apaçık olarak kabul ederken, diğerleri ise öncülleri tutarsız görmektedir.” (s. 582).

Düzeltilme:

Bazıları öncülün apaçık olduğunu, diğerleri ise onun diskürsif olduğunu düşünmüşlerdir.

Yorum:

‘Discursive’ terimini bu makalenin bağlamında ‘tutarsız’ olarak Türkçeleştirmenin ciddi bir tercüme hatası olduğu ortadadır. Diskürsif, mantıksal yolla çıkarımlar yaparak sonuca ulaşan düşünme yolunu nitelemek için kullanılır.³ Daha önce Aziz Yardımlı tarafından ‘gidimli’ şeklinde çevrilmiş ancak Türkçe felsefe terminolojisinde pek kabul görmemiş ve din felsefesi de dâhil olmak üzere, genellikle ‘diskürsif’ şeklinde kullanılmıştır.⁴ Dolayısıyla bu metinde de ilk geçtiği yerde bir dipnot ile ‘diskürsif’ şeklinde verilmesi gerekmektedir. Terim metnin ilerleyen kısmında bir kez daha aynı şekilde çevrilmiştir. Bu tür hatalar, metnin anlam bütünlüğünü bozmakla kalmamış, okuyucuyu pek çok konuda muallâkta bırakmıştır.

Tercüme boyunca ara ara bu tür kavram sorunlarıyla karşılaşmak mümkündür. Diğer başlıklar altında verdiğim örneklerde bunlardan bazıları yer almaktadır. Okuyucu, özellikle anlatım bozukluğu içeren anlam düzeyindeki hataları yer yer fark edebilir; ancak kavram hatalarını konuya hâkim olmayan birinin fark etmesi neredeyse imkânsızdır. Dolayısıyla, bir kıyaslama yapacak olursak, bu hataların okuyucuyu yanlış bilgilendirme/yönlendirme ihtimalini göz önünde bulundurarak, diğerlerine göre daha kritik hatalar olduğunu söyleyebiliriz.

3. Biçim Sorunları

Biçim sorunları, tercümede ve metnin görsel aktarımında dikkatsizlikten kaynaklanan hataları içermektedir. Bu hatalar, sadece çevirmenin değil makaleyi

³ Abdülbâki Güçlü vd. *Felsefe Sözlüğü* (Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003), 600.

⁴ Zeki Özcan, “Genel ve Teolojik Hermenötikte Söylem”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 7 (1998): 225-240.

yayıma hazırlayan editörün de dikkatsizliğini gösterir ki bu da okuyucuda, kitap hazırlanırken yeterince özen gösterilmemiş olduğu hissi uyandırmaktadır.

Örnek metin:

Common teleological arguments (s. 198)

Tercüme:

Genel Kelâmi Argümanlar (s. 573)

Düzeltilme:

Genel Teleolojik Argümanlar

Yorum:

Bu hata bize çevirinin ne kadar dikkat isteyen meşakkatli bir iş olduğunu bir kez daha göstermektedir. “Teleological” ifadesi “Theological” olarak algılanıp ‘Kelâmi’ şeklinde çevrilmiş ve aynı hata iki kez tekrar edilmiştir. Açıklaması oldukça kolay görünen bu hatanın okuyucu üzerindeki etkisi ise aynı basitlikte değildir çünkü artık okuyucunun zihninde 1- Genel Kelâmi Argümanlar 2- Kelâmi Kozmolojik Argümanlar olmak üzere gerçekte karşılığı olmayan iki ayrı kelâmi argüman sınıfı inşa edilmiştir.

Örnek metin:

That what is temporally originated requires an originator (s. 207)

Tercüme:

“Hâdis olanın bir muhdisi gerektirmesi ne anlama gelmektedir” (s. 582)

Düzeltilme:

Hâdis olan bir muhdisi gerektirir

Yorum:

Metnin orijinalinde yazar şöyle bir biçim kullanmıştır: Ana başlıkları NORMAL BÜYÜK HARFLER, alt başlıkları **Kalın küçük harfler** ve onların da altındaki başlıkları *Normal italik harfler* ile göstermiştir. Bu sayede okuyucu hangi konunun doğrudan nereye bağlı olduğunu takip edebilmektedir. Tercümede ise buna uyulmadığı gibi metnin başlık düzeninde tutarsızlıklar mevcuttur. Örneğin, ‘**Âlem Hâdistir**’ alt başlığı kalın yazılırken, aynı başlık seviyesindeki ‘*Hâdis Olanın Bir Muhdisi Gerektirmesi Ne Anlama Gelmektedir*’ başlığı normal italik yazılmıştır.

Oysaki bir önceki başlık olan “*That the world is temporally originated*” “Kelami Kozmolojik Argüman” [aslında ‘Teleolojik Argüman’ olmalıydı] ana başlığının altındaki ‘Ex Nihilo’dan Oluşturulan Deliller’ [aslında ‘Yoktan Yaratmaya ilişkin Deliller’ olmalıydı] alt başlığının altındaki iki başlıktan biridir. İlk başlık ‘Alem hâdistir’ şeklinde çevrildiğinde, “*That what is temporally originated requires an originator*” başlığının da “Hâdis olan bir muhdisi gerektirir” şeklinde çevrilerek, metnin İngilizcesinde hedeflenmiş olan başlıklar arası geçiş ve uyumun Türkçe tercüme de yansıtılması gerekirdi.

Örnek metin:

This is the main form of argument used by early Ash’arites, and is often used by Mu’tazilites and later Ash’arites. It turns on the notion of particularisation (takhsîs), which has its background in a trend distinctly characteristic of classical kalâm, stemming from the sense that randomness of any kind, in either quantity or quality, is inconceivable (s. 209)

Tercüme:

“Eş’arîler tarafından kullanılan argümanın esas formudur, aynı zamanda sıklıkla Mu’tezilîler ve son dönem Eş’arîler tarafından da kullanılmıştır. Bu argüman formu, belirgin bir şekilde, keyfiyet ve kemiyetteki her türlü tesadüfiliğin makul olduğu anlamındaki klasik *kelâm*’ın vasıflarına haiz olan tahsîs (*particularisation*) mefhumu üzerine kuruludur (s. 585).

Düzeltilme:

Bu, Eş’arîler tarafından kullanılan esas argüman biçimidir; aynı zamanda sıklıkla Mu’tezilîler ve son dönem Eş’arîler tarafından da kullanılmıştır. Bu argüman, klasik *kelâm*’ın ayırt edici özelliklerinden biri olan ve ister nicelik isterse nitelik açısından olsun, rastlantısallığın hiçbir şeklinin makul olmadığı fikrinden beslenen tahsîs (*particularisation/has kılma*)⁵ kavramı üzerine kuruludur.

⁵ İlginçtir ki, tahsis delili söz konusu olunca Türkçe İslam felsefesi ve kalam metinlerinde karşılaştığımız biçim her yerde aynıdır: tahsîs (*particularisation*). Tahsis kelimesi Arapça, *particularisation* ise Fransızca’dır. İngilizce veya Fransızca yazılan metinlerde parantez içinde Arapça karşılığının verilmesi anlamlı olmakla birlikte, bunun aynısının Türkçe metinlerde yapılıyor olması ilgi çekicidir. Wolfson’a göre Cüveynî’nin *muḥassis* (*particularizer*) terimini kullanışı, bu delilin çeşitli yazarlar tarafından ‘tahsis delili’ olarak isimlendirilmesine yol açmıştır. Buradan hareketle, parantez içinde *has kılma* ifadesine yer verilebilir. Wolfson, *Philosophy of the Kalam* (Cambridge and London: Harvard University Press, 1976), 434-436.

Yorum:

Burada dikkatsizlik, kavram ve anlam hatalarını bir arada bulmak mümkündür. Yapılan dikkatsizlik okuyucuyu ‘tesadüfiliğin makul olduğu’ fikrine yönlendirmektedir. Öte yandan ‘Randomness’ kavramı felsefe terminolojisinde ‘Tesadüf’ten ziyade ‘Rastlantısallık’ olarak kullanılagelmiş bir kavramdır. Pasajın ilk cümlesinde ise ilgili argümanın “Eş’arîler tarafından kullanılan argümanın esas formu” değil “ Eş’arîler tarafından kullanılan esas argüman biçimi” olduğu anlatılmaktadır.

Örnek metin:

Bâqillânî further argues that objects in this world have different shapes, since they consist of different arrangements of atoms. Yet it is conceivable for each object to have an arrangement different from the one it actually has: (s. 209)

Tercüme: --- (s. 585)

Teklif edilen tercüme: Dahası Bâkillânî’ye göre bu âlemdaki nesnelere farklı şekillere sahip olmasının nedeni, içerdikleri atomların farklı dizimlere sahip olmasıdır. Yine de her bir nesnenin aslında ona ait olan dizimden farklı bir dizilime sahip olması da düşünülebilir:

Yorum:

Bu paragraf Türkçe tercümede adeta unutulmuştur. Paragrafın hemen ardından Bâkillânî’den bir alıntı yapılmış olması, bağlantı kurmayı imkânsız hale getirmekte ve paragrafın eksikliğini fazlasıyla hissettirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Ayman Shihadeh tarafından kaleme alınmış olan *The Existence of God* isimli makalenin Türkçe tercümesinde karşılaştığım bazı hataları ve yanlış anlamaları aktarmaya, bunların yerine yeni çeviriler teklif etmeye ve bunları gerekçelendirmeye çalıştım. Bunu yaparken de söz konusu hataları, anlam, kavram ve biçim sorunları başlıkları altında incelemeye, tercümedeki sorunları tespit etmeye çalıştım. Tercüme, doğası gereği bünyesinde pek çok hatayı barındıran bir uğraştır. Bazen tercüme konu olan metinlerin dil ve üslubundaki sorunlar tercümenin de sorunlu olmasına yol açar. Bizim çalışmamızda ise daha çok çevirmenin kaynak metnin diline yeterince hâkim olmaması, anladığını aktaramaması veya hedef dildeki kullanımlara dair bilgi eksikliği tercümenin okunup anlaşılmasını oldukça

zorlaştırmıştır. Bunlara bir de dikkatsizlik eklenince, söz konusu makalenin gereken zen gösterilmeden yayına hazırlandığını düşünmek kaçınılmaz hale geliyor.

Yapılan hataların sebebi her ne olursa olsun, eviri sonrası yapılacak iyi bir okuma ile pek çok tercümenin okuyucuya asgari hatayla ulaşması ve özellikle felsefe evirilerinin biraz daha ‘okuyucu-dostu’ olması sağlanabilir. Yapmış olduğum çalışmanın buna hizmet etmesini umuyorum.

KAYNAKÇA

- Güçlü, Abdülbâki, Serkan Uzun ve Ümit Hüsrev Yolsal. *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Özcan, Zeki. "Genel ve Teolojik Hermenötikte Söylem", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 7, sy. 7 (1998): 225-240.
- Shihadeh, Ayman. "The Existence of God". In *The Cambridge Companion to Classical Islamic Theology*, edited by Tim Winter, 197-217. Cambridge Collections Online: Cambridge University Press, 2008.
- Shihadeh, Ayman. "Tanrı'nın Varlığına Dair Deliller". *Din Felsefesi Açısından Mutezile Gelen-Ek-i & Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi 1* içinde, derleyen Recep Alpyağıl, 571-592. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Türker, Ömer. "Kitâbü't-Tevhîd'in Türkçe Tercümesinin Tenkidi". *Din Felsefesi Açısından Mâtürîdî Gelen-Ek-i & Klasik ve Çağdaş Metinler Seçkisi III* içinde, derleyen Recep Alpyağıl, 155-173. İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.
- Uluç, Tahir. "Kitâbü't-Tevhîd'in Tahkikli Neşri ve Açıklamalı Tercümesi'ne Dair Bazı Mülâhazalar". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2016): 9-52.
- Wolfson, Harry Austryn. *Philosophy of the Kalam*. Cambridge, Massachusetts and London, England: Harvard University Press, 1976.
- Akcanlı Üst, Neriman. "Ayman Shihadeh'in The Existence of God Makalesinin Türkçe Tercümesi Üzerine Bir Değerlendirme". *RTEÜİFD* 12 (2017): 285-298.

